

PLATFORM
NUCHTERE
FRIES^N_L

ADVIESRAPPORT NUCHTERE FRIES

NOVEMBER 2021

PLATFORM
NUCHTERE
FRIESL

Inhouds- opgave

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	7
1. Inleiding	8
1.1. De opdracht	8
1.2. Achtergrond	8
2. Terugblik 2018-2021	11
2.1. Highlights	11
3. Hoe is de situatie nu?	13
3.1. Doelen Nuchtere Fries programmaperiode 2018-2021	13
3.2. Daling alcoholgebruik en stijging startleeftijd gestabiliseerd	13
3.3. Stijging harddruggebruik door jongeren te wijten aan stijging lachgasgebruik	14
3.4. Steeds meer Friese ouders hanteren de NIX18-norm	14
3.5. Naleving leeftijdsgrens en tegengaan dronkenschap	14
3.6. Minder alcohol- en drugsgelateerde incidenten	15
3.7. Organisatie van Nuchtere Fries	16
4. Negen adviezen om winst te behalen	19
4.1. Borg het thema alcohol- en drugspreventie (leefstijl) in de FPA	19
4.2. Doelgroep: hanteer een levensloopbenadering	19
4.3. Preventieniveaus: verbinding preventie en zorg	20
4.4. Thematische verbindingen: benut koppelkansen	20
4.5. Reorganiseren van Nuchtere Fries	21
4.6. Verbinding tussen regelgeving, preventie en handhaving	22
4.7. Onderzoek of het IJslands Preventiemodel een preventiemodel voor Friesland is	22
4.8. Benut de regelruimte van de Alcoholwet in de APV	22
4.9. Invoeren van de Handreikingen Toezicht Alcoholwet	23
5. Financiën	24
6. Verwijzingen	25
Bijlage 1 Vierluik	26
Bijlage 2 Terugblik 2014-2017	28
Bijlage 3	29
Bijlage 4 Interventiekaart	34

1. Samenvatting

Alcohol is heel normaal in de Nederlandse samenleving. Als samenleving staan we voor de opgave om het schadelijke alcohol- en drugsgebruik terug te dringen. De jaarlijkse kosten door alcohol in Nederland worden op zo'n 2,3 – 4,2 miljard euro geschat. Dit is berekend in de Maatschappelijke kosten-batenanalyse van het RIVM. Deze kosten ontstaan door inzet van politie en justitie, studievertraging en vroegtijdig schoolverlaten, gezondheidszorg, lagere arbeidsproductiviteit als volwassene en preventieve inzet van de overheid. Kortom, de urgentie voor alcohol- en drugspreventie blijft onverminderd hoog.

In november 2018 is het Nationaal Preventieakkoord (NPA) vastgesteld (een initiatief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)), waarin wordt ingezet op drie grote thema's: roken, overgewicht en problematisch alcoholgebruik. De vervolgstap was een doorvertaling van de afspraken uit de NPA naar Fryslân, de Friese Preventieaanpak (FPA). Wat voorheen een proactieve houding van de achttien Friese gemeenten en samenwerkingspartners was, is nu een landelijke opdracht op alcoholpreventie geworden. In andere woorden: de vrijblijvendheid is eraf.

In de periode 2018-2021 is zowel in Fryslân als in Nederland de stijging van de gemiddelde startleeftijd van het drinken van alcohol gestabiliseerd. Ook de daling van het alcoholgebruik van jongeren is gestabiliseerd. De helft van het aantal Friese ouders/opvoeders houdt zich aan de NIX18-norm. Friese minderjarigen kunnen nog steeds makkelijk alcohol kopen van alcoholverstrekkers. Het aantal intoxicaties en alcohol- en drugsgerelateerde incidenten is gedaald. Echter, dit is te verklaren door de maatregelen met betrekking tot de coronapandemie.

Gemeenten geven in de evaluatie van Nuchtere Fries unaniem aan dat inzet op alcoholpreventie moeten worden voortgezet. Dit is ook terug te zien in de aanvragen van Friese gemeenten voor het lokale ondersteuningsbudget voor het Nationaal Preventieakkoord. Diverse Friese gemeenten gaan deze middelen inzetten op onder andere het thema alcohol- en drugspreventie. Het merendeel van de Friese gemeenten is positief over de Friese samenwerking op alcohol- en drugspreventie. Gemeenten adviseren om Nuchtere Fries te continueren binnen de FPA.

Gemeenten waarderen het hotspotnalevingsonderzoek en de adviesfunctie, maar zien ook verbeterpunten.

Diverse gemeenten geven aan het belangrijk te vinden dat meer kennis, ervaringen en best practices worden gedeeld, bij voorkeur in samenhang met de FPA. Nuchtere Fries zou daarnaast een meer ondersteunende rol moeten aannemen, zoals het regelmatig agenderen van het thema door middel van actief delen van kennis, aanpakken, onderzoeken en voorbeelden/succesverhalen; het meedenken in de doorvertaling van preventieve aanpakken naar implementatie op lokaal niveau heeft een grotere voorkeur, dan het ontwikkelen van producten; het organiseren van bijeenkomsten themabijeenkomsten als er daadwerkelijk wat te delen is. Niet op een vooraf afgesproken frequentie.

Om de komende jaren winst te behalen op het thema alcohol- en drugspreventie adviseert Nuchtere Fries het volgende:

1. Borg het thema alcohol- en drugspreventie (Leefstijl) in de FPA.
2. Hanteer een levensloopbenadering;
3. Zorg voor een betere samenwerking tussen het sociaal en medisch domein op het gebied van alcohol- en drugspreventie.
4. Verbind alcohol- en drugspreventie aan de bredere insteek van de FPA-thema's.
5. Integreer de aanpak van FPA in het programma Nuchtere Fries (Weten, Delen, Doen)
6. Zorg voor een goede samenhang tussen regelgeving, educatie en handhaving.
7. Onderzoek of het IJslands Preventiemodel een preventiemodel voor Friesland is
8. Benut de gemeentelijke regelruimte van de Alcoholwet.
9. Implementeer de handreikingen Toezicht op de Alcoholwet.

1. Inleiding

1.1. De opdracht

Alcohol is heel normaal geworden in de Nederlandse samenleving. Vooral na de Tweede Wereldoorlog is het alcoholgebruik sterk toegenomen. Toch is de totale hoeveelheid alcohol, die jaarlijks per hoofd van de bevolking wordt gedronken, sinds de eeuwwisseling langzaam afgenomen. De afgelopen twee jaar is er sprake van een stabilisering.

2014: Wettelijke leeftijdsgrens alcohol verhoogd

Als samenleving staan we voor de opgave om het schadelijk alcohol- en drugsgebruik terug te dringen. Wettelijke kaders die hieraan bijdragen zijn de Wet Publieke Gezondheid (Wpg) en de Alcoholwet. In 2014 is de wettelijke leeftijdsgrens van alcoholschenken verhoogd van zestien naar achttien jaar. Het doel was om de beschikbaarheid en verkrijgbaarheid van alcohol voor jongeren te verkleinen, zodat het gebruik van alcohol zou afnemen. In hetzelfde jaar hebben de Friese gemeenten, GGD Fryslân, Verslavingszorg Noord-Nederland (VNN), Koninklijke Horeca Nederland (KHN) en Politie Noord-Nederland besloten om onder de noemer Nuchtere Fries samen te werken aan het verminderen van de problematiek rondom jeugd, alcohol en drugs. Deze samenwerking is in 2017 voortgezet onder het mom van "we zijn er nog lang niet."

2018: Nationaal Preventieakkoord, vrijblijvendheid is eraf

In november 2018 is het Nationaal Preventieakkoord (NPA) vastgesteld. Dit is een initiatief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). In dit akkoord wordt ingezet op drie grote thema's: roken, overgewicht en problematisch alcoholgebruik. Naast landelijke maatregelen vindt aanpak vooral lokaal plaats. De afspraken uit het NPA zijn daarom doorvertaald naar Fryslân: de Friese Preventieaanpak (FPA). Wat in eerste instantie een proactieve houding van de achttien Friese gemeenten en samenwerkingspartners was, nu een landelijke opdracht op alcoholpreventie is geworden. In andere woorden: de vrijblijvendheid is eraf. Het is nu een landelijke opdracht voor alcoholpreventie. Dit adviesrapport adviseert om het programma Nuchtere Fries met vier jaar te verlengen. Het rapport bevat adviezen om inzet op alcohol- en drugspreventie voor een nieuwe

programmaperiode aan te scherpen. Het advies is om samen met partners een nieuw programmaplan Nuchtere Fries op te stellen.

1.2. Achtergrond

De laatste jaren is een positieve verandering in het drankgedrag van jongeren te zien. De startleeftijd van alcoholgebruik in Fryslân ging omhoog van het twaalfde levensjaar in 2003 naar 13 jaar in 2012 en naar 14,5 jaar in 2019. Ter illustratie: in 2012 dronk 39% van de jongeren onder de achttien jaar alcohol. In 2019 was dit afgenomen naar 31%.

Alcohol is schadelijker voor jongeren

De cijfers laten zien dat wanneer jongeren eenmaal drinken, ze vaak grote hoeveelheden drinken. Voor jongeren is alcohol, en ook drugs, schadelijker dan voor volwassenen. De hersenontwikkeling van jongeren gaat nog volop doorgaat tot in ieder geval het 25e levensjaar. Die ontwikkeling kan door alcoholgebruik verstoord raken. Alcohol en puberteit vormen een extra riskante combinatie. Pubers zijn namelijk gevoeliger voor het plezierige gevoel van alcohol. Ze zitten in een fase waarin ze grenzen opzoeken, geaccepteerd willen worden door leeftijdsgenoten, en waarin ze tegenwoordig meer geld te besteden hebben. Mede om deze redenen zijn jongeren geneigd veel alcohol in korte tijd te drinken.

Totale kosten alcoholgebruik

In een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) van de hele Nederlandse maatschappij zijn de totale kosten van alcoholgebruik berekend op jaarlijks zo'n 2,3 tot 4,2 miljard euro (de Wit, et al., 2018). Deze kosten ontstaan door:

- de preventieve inzet van de overheid.
- de inzet van politie en justitie.

- studievertraging en vroegtijdig schoolverlaten.
- gezondheidszorg.
- lagere arbeidsproductiviteit.

Kortom, de urgentie voor alcohol- en drugspreventie blijft onverminderd hoog.

Leeswijzer

In dit adviesrapport leest u in hoofdstuk twee een terugblik op de afgelopen jaren. In hoofdstuk drie wordt de huidige context geschetst. In hoofdstuk vier staan acht adviezen. Zoals u heeft kunnen lezen, is er een positieve ontwikkeling in het drinkgedrag van jongeren te zien. Om deze ontwikkeling door te zetten hebben wij in de adviezen aangegeven waar wij de komende jaren nog winst kunnen behalen.

2. Terugblik 2018-2021¹

In de periode januari 2021 tot en met juni 2021 heeft een stagiaire van GGD Fryslân de samenwerking binnen Nuchtere Fries met gemeenten geëvalueerd (Bellink, 2021). In deze evaluatie zijn beleidsmedewerkers Volksgezondheid (VGZ) en Openbare Orde en Veiligheid (OOV)/ Vergunningen Toezicht en Handhaving (VTH) van veertien van de achttien gemeenten geïnterviewd.

Gemeenten willen blijven samenwerken

Uit de evaluatie blijkt dat een Friese provinciale aanpak op alcohol en drugspreventie nodig blijft en moet worden voortgezet. Gemeenten geven dit unaniem aan. We zien dit ook terug in de aanvragen van Friese gemeenten voor het lokale ondersteuningsbudget NPA. Het merendeel van de Friese gemeenten wil dit budget inzetten op onder andere het thema alcohol- en drugspreventie.

Insteek Nuchtere Fries verschoven

De meeste gemeenten zijn positief over Nuchtere Fries. Maar, de beeldvorming over wat Nuchtere Fries zou moeten bieden is in de afgelopen jaren wel verschoven. Voorheen werd om een Friese norm uit te dragen schaalvoordeel toegepast bij het ontwikkelen van materialen, campagnes en producten. Tegenwoordig willen gemeenten vanuit Nuchtere Fries veel meer de rol van aanjager, het bieden van lokale ondersteuning en begeleiding van gemeenten en actievere kennisdeling.

Hotspotnalevingsonderzoek

De meeste gemeenten zijn positief over het hotspotnalevingsonderzoek. Dit onderzoek geeft namelijk beleidsinformatie over alcoholverstreking aan minderjarigen. Een suggestie die werd gegeven is om meer hotspots te bezoeken in het hotspotnalevingsonderzoek.

2.1. Highlights

- In 2019 hebben maar liefst 3.000 tot 4.000 Friese jongeren in de leeftijd van twaalf tot veertien jaar naar de serie Jennifer to the Max gekeken. Deze populaire YouTube-serie over alcohol en groepsdruk krijgt een vervolg. Hierin wordt samengewerkt

met Stichting Lezen, VNN, Passionate Bulkboek, Nederlands Letterenfonds en GGD Fryslân (jouwggd.nl). Ook heeft dit project een NL-award gewonnen in de categorie Online-project.

- Meer dan 500 aanmeldingen van ouders en 350 live deelnemers aan de webinar Alcohol en opvoeding... Hoe dan?! Aantal reacties van deelnemers: "Veel dingen opgestoken."- "Mooie manier van voorlichting aan ouders."- "Superleuk, doe maar meer van dit soort dingen!"
- Team:Fit biedt ondersteuning aan sportverenigingen, sportevenementen en buurthuizen op zowel verantwoord alcoholbeleid als op rookvrij sportterrein en gezond kantineaanbod.
- Gratis E-learning beschikbaar voor horeca, slijterijen, sportverenigingen en studentenverenigingen. Onderwerp: Verantwoord alcohol verstrekken. Deze E-learning kan breder ingezet worden, bijvoorbeeld ook voor cafetaria's, supermarkten en evenementen.
- Betere samenwerking met de leefstijlprogramma's van de FPA, zoals het gezamenlijk organiseren van themabijeenkomsten voor gemeenten en partners.

De Friese gemeenten waarderen vooral:

- Het Friese format voor Preventie- en Handavingsplannen.
- De onderzoeken naar de naleving van de leeftijdsgrens alcohol.
- De adviesfunctie van Nuchtere Fries, zoals het meedenken en samenwerken op gemeentelijk alcohol- en drugsbeleid en het delen van nieuwe inzichten en voorbeelden.

¹Zie bijlage 1 en 3 voor een uitgebreide terugblik op resultaten en impact in de programmaperiode 2018-2021.

Hoe is de situatie nu?

3. Hoe is de situatie nu?

Dit hoofdstuk beschrijft hoe de situatie nu is als u kijkt naar de doelstellingen uit de programmaperiode 2018-2021 van Nuchtere Fries. De huidige situatie wordt beschreven op basis van het alcoholgebruik van jongeren, de normen van ouders, de naleving van de leeftijdsgrens en de alcohol- en drugsgerelateerde incidenten. Tot slot is nog een paragraaf over de organisatievorm van Nuchtere Fries toegevoegd.

3.1. Doelen Nuchtere Fries programmaperiode 2018-2021

In de programmaperiode 2018-2021 is gewerkt aan de onderstaande doelen:

1. Minder gebruik onder jongeren.
2. Meer ouders hanteren strengere gedragsregels voor de leeftijdsgrens alcohol drinken.
3. Betere naleving van de leeftijdsgrens door alcoholverstrekkers.
4. Minder alcohol- en drugsgerelateerde incidenten.

Het advies om in een eventuele volgende programmaperiode Nuchtere Fries te werken aan dezelfde doelen.

3.2. Daling alcoholgebruik en stijging startleeftijd gestabiliseerd

In de periode 2018-2021 is in Fryslân het volgende doel gesteld:

De gemiddelde startleeftijd van jongeren verder omhoog krijgen en het alcohol (en drugs)gebruik onder jongeren gaat afnemen (zie bijlage 1, Vierluik). De beweging op beide onderwerpen zijn inmiddels gestabiliseerd. Deze trend is ook in de rest van Nederland te zien.

Stabilisatie is zorgelijk

GGD Fryslân vindt het zorgelijk dat de daling van het alcoholgebruik onder jongeren is gestabiliseerd (33% in 2016; 31% in 2019). Ook de stijging van de gemiddelde startleeftijd (14,5 jaar in 2016 en 2019) van het drinken van alcohol is gestabiliseerd. Deze trend is ook te zien in de rest van Nederland. De oorzaken van deze stabilisatie zijn niet onderzocht. We vrezen dat er een kans bestaat dat het alcoholgebruik onder jongeren gaat stijgen. Op 13 april 2021 heeft de [NOS een bericht](#) geplaatst dat in Twente minderjarigen weer meer en op jongere leeftijd alcohol drinken. Twente is net als Fryslân een plattelandsregio

waar het alcoholgebruik hoger ligt dan in andere Nederlandse regio's.

De oorzaken van verschillen tussen stedelijke en plattelandsregio's met betrekking tot de mate van alcoholgebruik zijn te verklaren door omgevingsfactoren en achtergrondkenmerken van jongeren. Een belangrijke voorspeller voor het alcoholgebruik is de beschikbaarheid in de omgeving. Zo blijkt 36,6% van de minderjarigen alcohol te kunnen kopen in Fryslân (commerciële beschikbaarheid). De sociale beschikbaarheid is de alcohol die jongeren krijgen uit hun sociale omgeving, bijvoorbeeld ouders, broers/zussen enzovoort. Mogelijke oorzaken hiervoor zijn onvoldoende kennis bij zowel jongeren als ouders over de schadelijkheid van alcohol. Hierdoor kan de houding ten opzichte van alcohol positief zijn en kan de norm om wél te drinken bekrachtigen. Achtergrondkenmerken kunnen verklaard worden door onder andere etniciteit. Zo is het alcoholgebruik door jongeren in stedelijke regio's als Amsterdam en Haaglanden opvallend laag. Jongeren met een niet-Westerse achtergrond drinken over het algemeen aanzienlijk minder en wonen voornamelijk in stedelijke regio's.

Daarom adviseren we de komende jaren in Friesland te blijven inzetten op de preventie van alcohol- en drugsgebruik. Zo streven we ernaar om te voorkomen dat in 2023 het percentage jongeren dat alcohol drinkt is gestegen en de startleeftijd is gedaald.

FPA en Nuchtere Fries verbinden

Samen met de ambities en doelstellingen uit het Nationaal Preventieakkoord ligt hier nog meer dan vroeger een opdracht bij gemeenten om in te zetten op alcohol- en drugspreventie. Zowel diverse gemeenten als GGD Fryslân adviseren om de inzet op alcohol- (en tevens drugs)preventie te borgen in de FPA. Door Nuchtere Fries te verbinden aan het FPA kan er op meerdere

thema's verbindingen worden gerealiseerd. Ook kunnen meer partners zich verbinden aan het thema alcohol- en drugspreventie. Dit kan leiden tot het verrijken en versterken van bestaande initiatieven.

3.3. Stijging harddrugsgebruik door jongeren te wijten aan stijging lachgasgebruik

In de periode 2018-2021 is in Fryslân is het drugsgebruik nagenoeg stabiel gebleven. Voor heel Fryslân is tussen 2016 en 2019 wel een significante stijging te zien in de monitorcijfers van harddrugsgebruik met lachgas (zie bijlage 3 Terugblik 2018-2021 voor de resultaten en impact). De stijging van harddrugsgebruik met lachgas is waarschijnlijk te verklaren door een toename van lachgasgebruik.

Brede en provinciale aanpak wenselijk

Bovenstaande betekent niet dat drugspreventie zich alleen op lachgas moet richten. Een inhoudelijke brede en provinciale aanpak is aan te bevelen. Een unieke drug, zoals lachgas, heeft een hoog hype-gehalte. Dat wil zeggen dat zo'n drug tijdelijk heel populair kan zijn. Dit kan bij wijze van spreken morgen een andere drug zijn zoals GHB of ketamine. Daarnaast is de alcohol- en drugsproblematiek binnen gemeenten grensoverschrijdend. Als de ene gemeente voortvarend aan de slag is met dit thema, dan kan het gebruik zich verplaatsen naar een aangrenzende gemeente. Daarom is het advies om provinciaal samen te werken en gebruik te maken van een integraal preventiemodel. Een model dat gericht is op de implementatie van de beschermende factoren van welzijn en alcohol- en drugspreventie. Hierbij valt te denken aan het IJslands Preventiemodel (zie hoofdstuk 4 voor een verdere uitwerking).

3.4. De helft van de Friese ouders hanteert de NIX18-norm

Het doel in de periode 2018-2021 was: meer ouders hanteren strengere gedragsregels voor de leeftijdsgrens alcohol drinken. Ouders die namelijk duidelijke regels afspreken met hun kinderen over alcohol en het alcoholgebruik van hun kind de gaten houden, verkleinen de kansen op alcoholproblemen op latere leeftijd. In 2012 gaf 39% van de Friese ouders aan dat hun kind niet voor zijn achttiende levensjaar mag drinken. In 2016 steeg dit percentage naar 50%. In 2019 bleef dit percentage stabiel op 51%. De Friese gemeenten willen de komende jaren graag meer inzetten op het thema ouderbetrokkenheid.

Ouderbetrokkenheid

Het advies vanuit Nuchtere Fries is om in de komende jaren meer in te zetten op het thema ouderbetrokkenheid en voorbeeldgedrag. De aanbeveling is om op dit onderwerp de samenwerking te zoeken met de programma's Nuchter over Gewicht, Rookvrije Generatie en met het thema Opvoeden & Opgroeien van de FPA.

Belangrijk punt om mee te nemen in het betrekken van ouders is de volgende landelijke ontwikkeling. Het percentage ouders dat denkt dat hun maatregelen om te voorkomen dat hun kind (te veel) gaat drinken zin heeft, is gedaald naar 66% (Rombouts, van Dorsseleer, Scheffers - van Schayck, Tuithof, & Kleinjan, 2019). Dit percentage steeg tussen 2007 (55%) en 2015 (73%), maar is in 2019 gedaald. Deze uitkomst geeft het belang van ouderbetrokkenheid voor de komende jaren aan.

3.5. Naleving leeftijdsgrens en tegengaan dronkenschap

Naleving heeft betrekking op de mate waarin alcoholverstrekkers zich houden aan de wettelijke leeftijdsgrens van achttien jaar voor het verstrekken van alcohol. In het Nationaal Preventieakkoord (NPA) is de doelstelling opgenomen dat de naleving van de leeftijdsgrens bij alcoholverstreking per 2030 honderd procent is (zie tabel 1).

Commerciële beschikbaarheid alcohol voor minderjarigen

Een belangrijke voorspeller voor het alcoholgebruik is de beschikbaarheid van alcohol. Deze doelstelling heeft betrekking op de commerciële beschikbaarheid van alcohol voor minderjarigen. Het beperken van de beschikbaarheid draagt bij aan het verminderen van het alcoholgebruik door jongeren onder de achttien jaar. Hotspots zijn locaties die populair zijn onder jongeren en waar jongeren komen die mogelijk alcoholhoudende drank kopen. Dit zorgt ervoor dat de kans op overtreding van Artikel 20 lid 1 van de Alcoholwet (leeftijdsgrens) hier groter is dan op locaties waar weinig tot vrijwel geen jongeren komen.

Hotspotonderzoek in 2022

In 2019 heeft de werkgroep Nalevingsonderzoek gekozen om een hotspotonderzoek naar 250 hotspots uit te voeren. Met dit onderzoek krijgen gemeenten de hotspots beter in beeld. Voordeel van dit onderzoek is dat gemeenten zich

Tabel 1 Friese nalevingscijfers afgezet tegen de doelstellingen uit het NPA

Omgevingen/ categorieën	Naleving leeftijdsgrens Friese hotspots (2019)	NPA-doelstelling leeftijdsgrens in 2024	NPA-doelstelling leeftijdsgrens 2030
Cafetaria's	15%	64,3%	100%
Evenementen	18,2%	-	100%
Sportverenigingen	28,6%	58%	100%
Jongeren centra	24,1%	-	100%
Horeca	39%	55%	100%
Supermarkten	71,2%	81%	100%
Slijterijen	73,8%	81%	100%

specifiek kunnen richten op deze hotspots. Zo kunnen zij met de beperkte middelen die beschikbaar zijn, gerichte en efficiënte preventie- en nalevingsacties opzetten. Een consequentie hiervan is dat de resultaten van 2015 en 2017 niet één-op-één te vergelijken zijn met de resultaten van 2019. Vanwege de coronamaatregelen heeft de stuurgroep besloten om het onderzoek van 2021 uit te stellen naar 2022.

Bij een representatief onderzoek geven de resultaten een beeld van de naleving per categorie en zijn deze te generaliseren naar de gehele categorie (zoals evenementen, cafetaria's, horeca, etc.). Een representatief onderzoek in Friesland zou zeer omvangrijk zijn geweest en de middelen waren niet toereikend genoeg om dit uit te voeren. Daarom is gekozen om in te zetten op plekken waar de meeste risico's zijn. Vandaar een hotspotonderzoek naar 250 hotspots.

Meer aandacht voor tegengaan dronkenschap

Er moet meer aandacht komen voor het tegengaan van dronkenschap bij de verstreking van alcohol ter plaatse. Dat stellen de verstrekkers en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) gezamenlijk vast. Nadruk ligt nu vaak alleen op de naleving van de leeftijdsgrens. Maar de verstrekkers van alcohol mogen ook geen toegang verlenen aan personen in kennelijke staat (art. 20 lid 5 Alcoholwet) en geen alcohol verstrekken aan iemand die in staat van dronkenschap verkeert (art. 252 Wetboek van strafrecht). Deze ontwikkeling moeten gemeenten nauwlettend volgen, aangezien dit consequenties kan hebben voor de handhavingscapaciteit van de gemeenten.

Veel kansen

De naleving van de leeftijdsgrens en het tegengaan van dronkenschap zijn groten opgaven. Toch worden er vanuit diverse maatschappelijke organisaties ook veel kansen geboden. Er zijn integrale aanpakken en stappenplannen voor gemeenten beschikbaar om de verbetering van naleving van leeftijdsgrens en doorschenken te organiseren. Daarnaast biedt de Alcoholwet gemeenten door de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) de gelegenheid om aanvullende voorwaarden te stellen. Voor bijvoorbeeld het verlenen van een evenementenvergunning, voor het verbod op bepaalde prijsacties (zoals happy hours) en voor het beperken van schenktijden. VNG heeft een model APV voor gemeenten beschikbaar gesteld. Verder zijn gratis E-learnings voor alcoholverstrekkers beschikbaar, waaronder op het thema wederverstreking (zie bijlage 4). Het advies van Nuchtere Fries is om een integraal preventiemodel te combineren met regelgeving en handhaving (Reynolds, 2003).

3.6. Minder alcohol- en drugsgelateerde incidenten

Doelstelling

Het aantal alcohol- en drugsgelateerde incidenten waarbij jongeren van 12 t/m 23 jaar betrokken zijn, is verder afgenomen (1102 in 2016).

Resultaat

Het aantal alcohol- en drugsgelateerde incidenten waarbij jongeren van 12 t/m 23 jaar betrokken is verder afgenomen (946 in 2020).

3.7. Organisatie van Nuchtere Fries

Uit de interviews (evaluatie) met gemeenten over Nuchtere Fries zijn de volgende wensen naar voren gekomen:

Meer verbinding

De eerste wens van de gemeenten is om de drie leefstijlprogramma's (Nuchtere Fries, Nuchter over Gewicht en Rookvrije Generatie) meer met elkaar te verbinden.

Op die manier wordt leefstijl meer in het algemeen benaderd en gaat alcoholpreventie daar onderdeel van uitmaken. Eerste stappen voor het verbinden van de leefstijlprogramma's zijn gezet. Bijvoorbeeld door de governance van Nuchtere Fries in de FPA te integreren en door het organiseren van gezamenlijke bijeenkomsten en webinars voor partners.

Meer lokale ondersteuning

De tweede wens van gemeenten is meer lokale ondersteuning. Voorbeelden voor lokale ondersteuning door een provinciale aanpak zijn onder andere:

- Agendeer het thema door het actief delen van kennis, aanpakken, onderzoeken en voorbeelden/succesverhalen.
- Denk mee in de doorvertaling van preventieve aanpakken naar implementatie op lokaal niveau. Dit heeft meer voorkeur dan het ontwikkelen van producten.
- Organiseer themabijeenkomsten als er daadwerkelijk wat te delen is en dus niet op een vooraf afgesproken frequentie.
- Beperkt u zich niet tot het draagvlak van alle gemeenten. Richt u op de enthousiaste partijen en laat hen samen optrekken.

Negen adviezen om winst te behalen

4. Negen adviezen om winst te behalen

De resultaten uit de evaluatie van Nuchtere Fries laten zien dat de meeste gemeenten positief zijn over het programma en het platform. Maar, zij hebben wel suggesties gegeven over het doel en de rol van Nuchtere Fries, zodat het programma in een (eventuele) nieuwe periode verder kan worden verbeterd. Daarnaast is er sprake van stabilisatie in de stijging van de gemiddelde startleeftijd en afname van alcoholgebruik onder jongeren. Dit is een landelijke en provinciale trend. Vanwege deze trend in combinatie met de suggesties van gemeenten, adviseert Nuchtere Fries om een andere strategie te hanteren. Het advies is om voor een nieuwe periode Nuchtere Fries dezelfde doelstellingen te hanteren als de programmaperiode 2018-2021. Hieronder zijn negen adviezen geformuleerd voor de nieuwe strategie. Zie bijlage 4 voor een interventieoverzicht per omgeving.

4.1. Borg het thema alcohol- en drugspreventie (leefstijl) in de FPA

Op 19 november 2020 heeft de bestuurscommissie Gezondheid ingestemd om de governance van Nuchtere Fries onder te brengen bij de FPA. De levensloopbenadering in combinatie met de achterliggende factoren die van invloed zijn op een goede gezondheid, bieden kansen voor de aanpak van alcohol- en drugsgebruik in Fryslân. Daarnaast is de problematiek binnen gemeentegrensoverschrijdend. Door samen te werken wordt kennis gebundeld. Hiermee wordt de effectiviteit van maatregelen vergroot en is de inzet efficiënter in termen van tijd en geld. Het advies is om dit te behouden.

4.2. Doelgroep: hanteer een levensloopbenadering

Voor iedere inwoner, in iedere levensfase, is alcohol schadelijk. Het is al langer bekend dat jongeren kwetsbaarder zijn voor de effecten van alcohol dan volwassenen. Alcoholpreventie is daarom veelal gericht op jongeren en is daarmee de doelgroep van Nuchtere Fries. Echter, voor de ongeboren kinderen is alcohol zeer schadelijk. In het NPA is de ambitie opgenomen het aantal bewust alcohol drinkende zwangere vrouwen te laten dalen van 4,6% naar 2%. Nieuwe wetenschappelijke inzichten laten zien dat ouderen (50-plussers) ook extra kwetsbaar zijn voor de effecten van alcohol, omdat zij alcohol langzamer afbreken. In het NPA zijn ook doelstellingen opgenomen voor de doelgroep 50-plussers. Ouders/verzorgers hebben een grote invloed op het alcoholgebruik van hun kinderen. Zowel ouders als grootouders hebben een belangrijke rol als het voorbeeldgedrag om niet te

drinken in het bijzijn van jonge kinderen. De betrokkenheid van (groot)ouders is ook belangrijk voor de leefstijlthema's Gezond Gewicht en Rookvrije Generatie. Hier kan samenwerking op worden gezocht. Samengevat, om de Friese norm van alcoholgebruik te veranderen, dient te worden ingezet op alle levensfasen van het menselijk leven, zoals in de FPA.

Praktische aanbevelingen voor de uitvoering

- Betrek (groot)ouders als het gaat om de ontwikkeling van hun eigen (klein)kind, bijvoorbeeld bij de overstap van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs.
- Stem (leefstijl)activiteiten die binnen de gemeente gericht zijn op (groot)ouders, op elkaar af. Op deze manier gaan zaken niet door elkaar lopen.
- Maak het voor (groot)ouders aantrekkelijk om

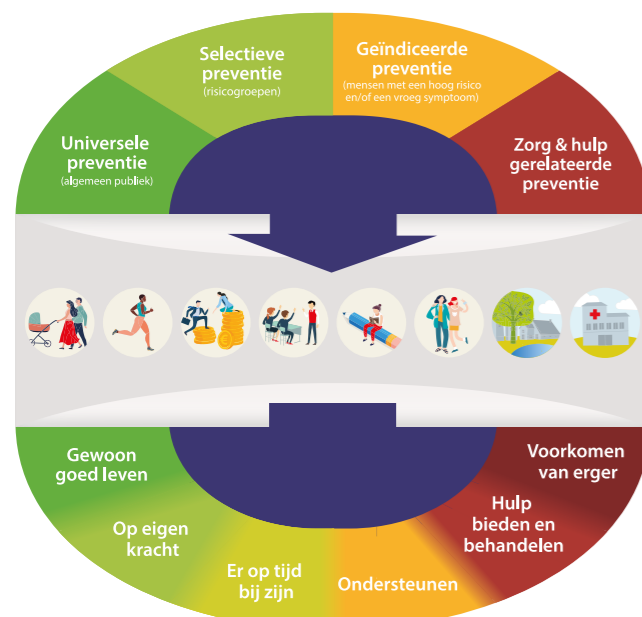
Figuur 1 Levensloopbenadering FPA

naar bijeenkomsten te gaan of deel te nemen aan preventieactiviteiten. Denk hierbij aan een theatervoorstelling of het uitnodigen van interessante sprekers.

- Middelbare scholen kunnen zodra het kind op school komt startgesprekken voeren met ouder en kind. Zo bouwt u vanaf het begin een band op en kunt u ook onderwerpen als alcohol en drugs ter sprake brengen.
- Breng gedreven (groot)ouders in de gemeente bij elkaar.
- Laat (groot)ouders in gesprek gaan met andere (groot) ouders die een vergelijkbare achtergrond hebben, zoals opleidingsniveau.
- Breng (groot)ouders bij elkaar op een bepaald thema en laat hen zelf nadenken over welke gedragsregels zij belangrijk vinden.

4.3. Preventieniveaus: verbinding preventie en zorg

Het overgrote deel (90-95%) van de alcoholpreventie in Nederland is universeel. Dat wil zeggen: gericht op alle jongeren en te weinig rekening houdend met jongeren die kwetsbaar zijn voor alcoholmisbruik en verslaving (Trimbos Instituut, 2019) (RIVM, 2021). Op dit moment is het aanbod van preventieprogramma's in Nederland gericht op risicjongeren beperkt. Met het opzetten van een stepped prevention systeem kunnen preventie voor de hele groep (universele preventie) en preventie voor hoog-risico jongeren (selectieve en geïndiceerde preventie) elkaar versterken. Uit onderzoek blijkt dat er op het gebied van selectieve en geïndiceerde preventie

Figuur 2 Het Friese Preventiemodel (versie 2.0)

nog kansen liggen bij gebiedsteams en huisartsen als het gaat om vroegsignalering. Bij een deel van de problematiek van gebiedsteams is ook alcohol- en drugsgebruik aanwezig. VNN kan gebiedsteams scholen in vroegsignalering. Gebiedsteams kunnen op tijd signaleren voor VNN, waardoor VNN vroegtijdig deze inwoners kan ondersteunen. Verder blijkt het bespreken van alcoholgebruik in de spreekkamer van de huisarts een taboe te zijn, terwijl psychische klachten en alcoholgebruik met elkaar samenhangen. Het advies is om een multidisciplinair opgaveteam samen te stellen dat werkt aan ketenaanpak van vroegsignalering tot tweedelijnszorg. Hierbij kan ook verbinding worden gezocht met het actieprogramma en het netwerk van Kansrijke Start.

Praktische aanbevelingen voor de uitvoering

- Onderzoek vanuit Nuchtere Fries de verbinding met het actieprogramma Kansrijke Start, zodat gewerkt kan worden aan alcoholvrije zwangerschappen.
- Organiseer vanuit FPA/Nuchtere Fries een multidisciplinair opgaveteam om een ketenaanpak op alcohol- en drugspreventie te organiseren (van vroegsignalering tot tweedelijnszorg). Leden van het opgaveteam kunnen zijn: gemeenten en/of gebiedsteammanagers, zorgverzekeraar, huisartsenvereniging, GGD Fryslân, VNN, koepelorganisatie van verloskundigen en kraamhulp. Inspiratie kan worden gehaald uit de Ketenaanpak Overgewicht.

4.4. Thematische verbindingen: benut koppelkansen

De aanpak van alcohol- en drugsgebruik heeft tot op heden weinig verbinding met achterliggende factoren, zoals opvoeden en opgroeien, zorg en voorzieningen, psychosociale gezondheid en gezondheidsvaardigheden. Om deze verbinding goed te realiseren, moet meer samengewerkt worden met de programmaleiders op de andere FPA-thema's. Verder komen meerdere FPA-thema's, zoals leefstijl, psychosociale gezondheid, onderwijs, werk en participatie en opvoeden en opgroeien, terug in het IJslands Preventiemodel als zijnde beschermende factoren. Diverse verbindingen zijn al zichtbaar bij interventies in bepaalde omgevingen, zoals Team:Fit (sport en buurthuizen) en Gezonde School (onderwijs) (zie bijlage 4 voor een overzicht van interventies per omgeving), waarbij ingezet wordt op thema's gezond gewicht, rookvrije generatie en alcoholpreventie.

1. Opvoeden
2. Leefstijl
3. Financiën
4. Onderwijs, werk en participatie
5. Gezondheidsvaardig (geletterdheid)
6. Psychosociale gezondheid
7. Leefomgeving
8. Zorg en voorzieningen

Tot slot, de strategie van een omgevingsgerichte aanpak van het IJslands Preventiemodel sluit aan op de omgevingsbenadering van Jongeren Op Gezond Gewicht (JOGG). Een advies aan gemeenten is om de taken van de JOGG-regisseur uit te breiden met de thema's Rookvrije generatie en alcohol- en drugspreventie. Hierdoor vindt synergie op de leefstijlthema's plaats. Een JOGG-regisseur bezoekt tenslotte dezelfde omgevingen die voor de ook leefstijlthema's Rookvrije Generatie en Nuchtere Fries relevant zijn.

Praktische aanbevelingen voor de uitvoering

- Onderzoek vanuit de FPA/Nuchtere Fries samen met VNO-NCW MKB Noord in welke mate de integrale aanpak Alcohol-, Drugs- en Medicijnbeleid in het netwerk van werkgevers gedeeld en/of

Tabel 2 Integraal beleid per omgeving

	Toezicht en Handhaving	Regelgeving	Preventie	Integrale aanpak
Cafetaria's	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht leeftijdsgrens (met testkopers). • Toezicht doorschenken/aanwezigheid dronken personen. • Handhavingsstappenplan. 	<ul style="list-style-type: none"> • Leeftijdsgrens. • Verbod op aanwezigheid dronken personen en doorschenken. • Model APV. 	<ul style="list-style-type: none"> • Communicatie over Alcoholwet en alcohol- en rookregels. • Training personeel • Nalevingscommunicatie. • Campagne NIXzonderID. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dronkenschap en doorschenken • Alcoholwet-handreiking • Leeftijdsgrens.

geïmplementeerd kan worden.

- Het advies aan gemeenten is om het takenpakket van de JOGG-regisseur uit met de thema's rookvrije generatie en alcohol- en drugspreventie, zodat er een gemeentelijke regisseur is op het thema leefstijl.

4.5. Reorganiseren van Nuchtere Fries

Het advies is om Nuchtere Fries te organiseren in termen van weten, delen, doen van de FPA. Zoals in de introductie is toegelicht hebben gemeenten een landelijke opdracht op alcoholpreventie. De uitvoering ligt vervolgens bij gemeenten en partners. Samen met partners kunnen gezamenlijke provinciale doelstellingen worden afgesproken. Nuchtere Fries kan gemeenten en partners motiveren en ondersteunen bij de lokale uitvoering van die doelstellingen. In de praktijk komt deze vorm tot uiting in het ondersteunen van gemeenten door meedenken op lokale vraagstukken (lees: doen). Daarnaast kunnen effectieve beleidsmaatregelen en -interventies, kennis en ervaringen worden gedeeld (lees: weten en delen). Het ontwikkelen van materialen en campagnes wordt eerder uitzondering dan regel.

Praktische aanbevelingen voor de uitvoering

- Behoud een programmaleider op het thema Alcohol- & Drugspreventie die voor komende jaren het weten, delen, doen organiseert voor het thema alcohol- en drugspreventie.
- Organiseer periodieke bezoeken aan gemeentelijke beleidsmedewerkers VGZ en OOV/VTH. Bijvoorbeeld ieder half jaar, zoals de regiocoördinator van JOGG. Op deze manier kan beter worden aangesloten op de behoeften van gemeenten.

4.6. Verbinding tussen regelgeving, preventie en handhaving

Alcohol- en drugspreventie wordt effectief als het in samenhang wordt uitgevoerd (Reynolds, 2003). Inzet op de drie pijlers regelgeving, preventie en handhaving draagt bij aan het effectief veranderen van de sociale norm van alcohol. De effectiviteit van maatregelen wordt verminderd als alcoholbeleid versnipperd wordt ingezet. Bijvoorbeeld: u geeft alleen voorlichting op scholen of u doet alleen aan handhaving in de horeca. Het advies is om per omgeving inzet te organiseren, zodat invulling wordt gegeven op de pijlers Toezicht en Handhaving, Regelgeving en Preventie. Zie tabel 2.

Praktische aanbevelingen voor de uitvoering

- Focus per jaar op alcohol- en drugspreventie van één of meerdere omgevingen en voer vervolgens activiteiten uit op de drie pijlers.
- Zet interventies in die ook een bijdrage leveren aan één of meerdere FPA-thema's. Bijvoorbeeld Team:Fit-aanpak op sportverenigingen en buurthuizen op de thema's gezond kantineaanbod, rookvrij terrein en verantwoord alcoholbeleid.

4.7. Onderzoek of het IJslands Preventiemodel een preventiemodel voor Friesland is

Het IJslands preventiemodel is een integrale aanpak dat zich richt op beschermende factoren, bijvoorbeeld voor preventie van alcohol- en drugsgebruik, maar die ook effectief zijn op andere gezondheidsthema's zoals psychosociale gezondheid. Een integraal en breed gedragen preventiemodel in Friesland is aan te bevelen, want de problematiek binnen gemeenten is grensoverschrijdend. Uit de leerlessen uit de pilot CoolSúdwest van gemeente Súdwest-Fryslân blijkt dat het model niet perfect is. Het advies is dan ook om het IJslands Preventiemodel te onderzoeken, en waar nodig aan te passen, zodat het kan dienen als een geschikt model voor een gezonde jeugd in Fryslân. Hierbij kunnen we gebruik maken van de leerlessen en ervaringen van onze collega's uit de pilot CoolSúdwest. Het model is niet perfect, maar we halen eruit wat voor ons werkt en laten achterwege wat niet werkt.

Ten slotte, de leerlessen uit de pilot CoolSúdwest in gemeente Súdwest-Fryslân laten zien dat ondersteuning gewenst is op: inhoudelijk expertise van het IJslands Preventiemodel, het kennen van lokale context en nabijheid.

Praktische aanbevelingen voor de uitvoering

- Onderzoek vanuit Nuchtere Fries of (onderdelen van) het IJslands Preventiemodel geschikt zijn voor de hele provincie Fryslân. Onderzoek tegelijkertijd dit preventiemodel samen met de verbinding tussen sociaal- en medisch domein, regelgeving en handhaving.
- Indien het IJslands Preventiemodel geschikt is, is het advies om de rol van een provinciale adviseur voor het IJslands Preventiemodel te beleggen bij de programmaleider Alcohol- & Drugspreventie.

4.8. Benut de regelruimte van de Alcoholwet in de APV

De Alcoholwet is primair een volksgezondheidswet met als doel om, met name onder jongeren, gezondheidsschade door alcoholgebruik te voorkomen. Daarnaast stelt de Alcoholwet ook als doel om alcoholgerelateerde verstoringen van de openbare orde terug te dringen. De Alcoholwet geeft invulling aan beide doelstellingen door onder andere beperkingen te stellen aan de beschikbaarheid van alcohol. Daarnaast sluit de wet ook bepaalde verkooppunten uit van het schenken en/of verstrekken van alcohol voor elders dan ter plaatse. Deze bepalingen vormen samen de preventieve kern van de Alcoholwet.

Aanvullend op deze bepalingen kent de Alcoholwet een aantal verordenende bevoegdheden. De burgemeester heeft aanvullende mogelijkheden om de beschikbaarheid van alcohol te beperken. De volgende aanvullende maatregelen hebben een meerwaarde in het terugdringen van alcohol gerelateerde gezondheidsschade en verstoringen van de openbare orde. Het advies is om deze regelruimte te benutten.

- Beperken happy hours.
- Voorwaarden stellen aan alcoholverstrekking evenementen.
- Beperken schenktijden paracommercie.

Praktische aanbevelingen voor de uitvoering

- Adviseer en ondersteun vanuit Nuchtere Fries gemeenten om de gemeentelijke regelruimte van de Alcoholwet te benutten. Zo worden de meest kosteneffectieve maatregelen toegepast (zie figuur 3).

Figuur 3 Maatregelen gerangschikt op effectiviteit

Maatregel	Effectiviteit
Minimum leeftijdsgrens voor verkoop	+++
Alcohol-advies aan hoog-risicodrinkers in de eerstelijns zorg	+++
Uitvoeren blaastesten in het verkeer	+++
Accijnzen	+++
Verkoopverboden	+++
Handhaving van regelgeving bij verkooppunten	++
Beperken van het aantal dagen en tijden van verkoop	++
Beperken van het aantal verkooppunten van alcohol	++
Wettelijke beperkingen op alcoholreclame	+ / ++
Trainen barpersoneel	0 / +
Losse voorlichtingslessen op school	0
Vrijwillige barcodes in verkooppunten	0

4.9. Invoeren van de Handreikingen Toezicht Alcoholwet

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) gaat op basis van wetenschappelijk onderzoek uit van Three Best Buys voor het terugdringen van schadelijk alcoholgebruik (de Wit, et al., 2018):

- Het verhogen van de accijns op alcoholhoudende dranken.
- Het beperken van de beschikbaarheid van alcoholhoudende dranken. Denk hierbij aan het verhogen van de minimumleeftijd voor alcohol en het beperken van het aantal verkooppunten en -tijden.
- Het beperken van marketing voor alcoholhoudende dranken door effectieve regulering of een volledig reclameverbod.

Om de norm ten aanzien van alcohol te veranderen is noodzakelijk om inzet te plegen op regelgeving, voorlichting en handhaving. De Handreikingen Toezicht Alcoholwet helpen om met behulp van handhaving de norm te veranderen op de thema's leeftijdsgrens en dronkenschap. De handreiking bieden gemeenten handvatten voor: wettelijke kaders, het verkrijgen van draagvlak, gemeentelijk stukken & procedures, personele inzet, testkoperprotocol, risicogestuurd toezicht, uitgaansgebieden en evenementen en wederverstrekking. De programmaleider Alcohol- & Drugspreventie kan gemeenten ondersteunen bij de lokale implementatie van deze handreikingen.

Praktische aanbevelingen

- Verken vanuit Nuchtere Fries hoe burgemeesters geïnformeerd kunnen worden via de bestuurscommissie Veiligheid. Om zo in het veiligheidsdomein op bestuurlijk niveau meer draagvlak voor het onderwerp Alcohol, Drugs en Veiligheid te krijgen. Alcohol- en drugspreventie raakt tenslotte de domeinen gezondheid én veiligheid.
- Adviseer en ondersteun vanuit Nuchtere Fries gemeenten bij het implementeren van de Handreikingen Toezicht Alcoholwet.

5. Financiën

Jaarlijks zijn de volgende financiën en personele inzet nodig voor de uitvoering van de adviezen van Nuchtere Fries.

	Bijdrage GGD Fryslân	Bijdrage gemeenten (GGD geeft kasfunctie)	Bijdragen partners
Programmалеider, -ondersteuning, Budgetbeheer, onderzoek en evaluatie	Personele inzet (formatie GGD Fryslân) t.b.v.: <ul style="list-style-type: none"> • programmалеiding (16 uur p/w) • ondersteuning (4 uur p/w) • communicatie (3 uur p/w) 	Personele inzet t.b.v. evaluatie	Personele inzet t.b.v. evaluatie
Deelname aan werkgroepen, vergaderingen en zorgdragen voor verbinding met lokale activiteiten/netwerk	Personele inzet	Gemiddeld 2 uur per personele inzet p/w per gemeente.	
Interventies	11.000 euro per jaar		Personele inzet
Communicatie en andere kosten (bijv. organisatie van activiteiten)	5.000 euro per jaar		
Nalevingsonderzoeken		31.000 euro per jaar (Waddeneilanden niet)	

Kosten per gemeente

In onderstaande tabel zijn de kosten per gemeente, gemiddeld per jaar weergegeven.

Gemeente		Gemeente	
Achtkarspelen	€1.366	Ooststellingwerf	€1.247
Dantumadiel	€927	Opsterland	€1.455
De Fryske Marren	€2.501	Smallingerland	€2.704
Harlingen	€771	Súdwest-Fryslân	€4.366
Heerenveen	€2.453	Tytsjerksteradiel	€1.565
Leeuwarden	€5.927	Waadhoeke	€2.256
Noardeast-Fryslân	€2.216	Weststellingwerf	€1.245

6. Verwijzingen

Bellink, C. (2021). Evaluation of the lifestyle program Nuchtere Fries. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
 de Wit, G., van Gils, P., Over, E., Suijkerbuijk, A., Lokkerbol, J., Smit, F., . . . de Kinderen, R. (2018). Maatschappelijke kosten-batenanalyse van beleidsmaatregelen om alcoholgebruik te verminderen. Bilthoven: RIVM.
 Reynolds, R. (2003). Building confidence in our communities. London: London Drug policy Forum.
 RIVM. (2021). Inventarisatie aanvullende maatregelen Nationaal Preventieakkoord: Mogelijke vervolgstappen richting de ambities voor 2040. Bilthoven: RIVM.
 Rombouts, M., van Dorsselaer, T., Scheffers - van Schayck, M., Tuithof, M., & Kleinjan, K. (2019). Jeugd en riskant gedrag 2019: kerngegevens uit het Peilstationonderzoek Scholieren . Utrecht: Trimbos Instituut.
 Trimbos Instituut. (2019). Het verminderen van alcoholmisbruik bij jonge adolescenten: tijd om de preventieparadix te heroverwegen? Soest: Trimbos Instituut.

Bijlage 1 Vierluik 2012

BELANGRIJKSTE CIJFERS EN TRENDS

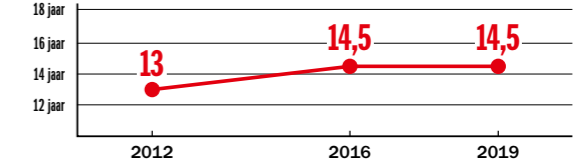
2019

TOTAAL OVERZICHT 2012, 2016 EN 2019

Startleeftijd alcoholgebruik:
13 jaar **39%** dronk laatste vier weken nog alcohol

18- **AANTAL JONGEREN 18- DAT ALCOHOL HEEFT GEDRONKEN IS VANAF 2016 GESTABILISEERD**

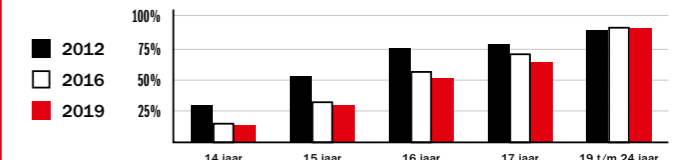
Startleeftijd alcoholgebruik:
Vanaf 2016 is de daling gestabiliseerd.
14,5 jaar **31%** dronk laatste vier weken nog alcohol

14 jaar **29%** 19 t/m 24 jaar **88%**
15 jaar **52%**
16 jaar **74%**
17 jaar **77%**

17- **AFNAME ALCOHOLGEBRUIK; VOORAL BIJ JONGEREN TOT EN MET 17 JAAR**

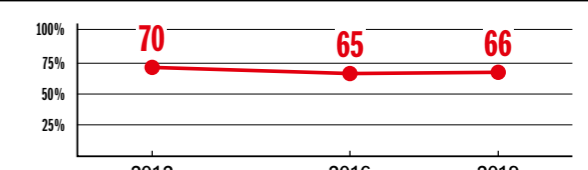
14 jaar **13%** = daling van: **16%** 19 t/m 24 jaar **90%** - stabiel (laatste jaar alcohol gedronken)
15 jaar **29%** **23%**
16 jaar **50%** **24%**
17 jaar **63%** **14%**

In 2012 deed **70%** van de jongeren die recentelijk alcohol had gedronken aan binge drinken
Bingedrinkers drinken minstens 5 drankjes bij een gelegenheid. Zware drinkers zijn mensen die minstens 1 keer per week 6 (mannen) dan wel 4 (vrouwen) of meer glazen alcohol op 1 dag drinken.

 BINGE DRINKEN ONVERMINDERD HOOG

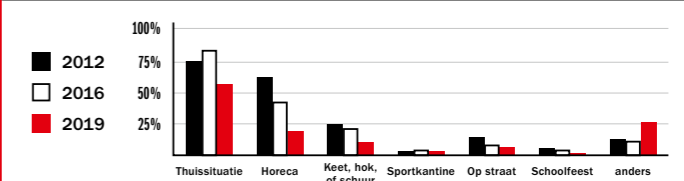
Het aantal jongeren dat alcohol drinkt gaat omlaag, net als het aantal jongeren dat aan binge drinken doet. Maar wanneer jongeren eenmaal drinken, blijft het percentage binge drinkers hoog.
In 2019 deed **66%** (-4%) van de jongeren die de afgelopen maand alcohol had gedronken aan binge drinken.

12 t/m 17 jaar
Thuis situatie **74%** Op straat **14%**
Horeca **61%** Schoolfeest **5%**
Keet, hok, of schuur **24%** anders **12%**
Sportkantine **3%**

 OP DEZE PLEKKEN DRINKEN JONGEREN ALCOHOL

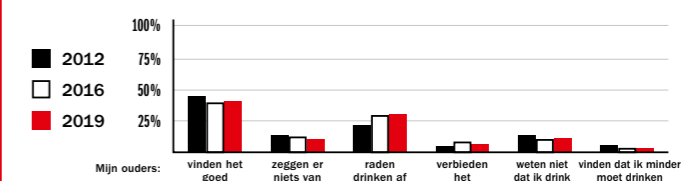
12 t/m 17 jaar
Thuis situatie **56%** (-18%) Sportkantine **3%**
Horeca **19%** (-42%) Op straat **6%** (-8%)
Keet, hok, of schuur **10%** (-14%) Schoolfeest **1%** (-4%)
andere **26%** (+14%)

12 t/m 17 jaar
Mijn ouders vinden het goed **44%**
Mijn ouders zeggen er niets van **13%**
Mijn ouders raden drinken af **21%**
Mijn ouders verbieden het **4%**
Mijn ouders weten niet dat ik drink **13%**
Mijn ouders vinden dat ik minder moet drinken **5%**
16 t/m 17 jaar: Mijn ouders vinden het goed **61%**

 STEEDS MEER OUDERS HOUDEN ZICH AAN NIX18 REGEL

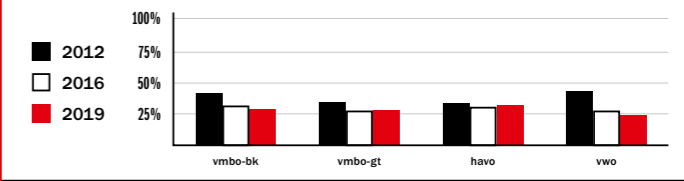
12 t/m 17 jaar
Mijn ouders vinden het goed **40%** (-14%)
Mijn ouders zeggen er niets van **10%** (-3%)
Mijn ouders raden drinken af **30%** (+7%)
Mijn ouders verbieden het **6%** (+2%)
Mijn ouders weten niet dat ik drink **11%** (-3%)
Mijn ouders vinden dat ik minder moet drinken **3%** (-2%)
16 t/m 17 jaar: Mijn ouders vinden het goed **51%** (-10%)

 Percentage jongeren dat wel eens alcohol heeft gedronken:
vmbo-bk **41%**
vmbo-gt **34%**
havo **33%**
vwo **42%**

 AFNAME NIET GELIJK OP VERSCHILLENDE SCHOOLNIVEAUS

Percentage jongeren dat in de afgelopen 4 weken wel eens alcohol heeft gedronken:
vmbo-bk **28%** = daling van: **13%**
vmbo-gt **27%** **7%**
havo **31%** **2%**
vwo **23%** **19%**

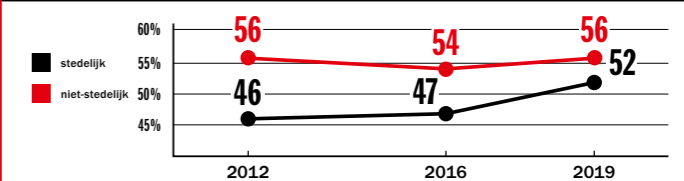
	ooit alcohol gedronken	afgelopen 4 weken
stedelijk	46%	33%
niet-stedelijk	56%	44%

Er zit geen verschil in percentage ouders dat volgens jongeren alcohol drinken goedkeurt. Ook is de gemiddelde leeftijd waarop voor het eerst alcohol gedronken wordt gelijk.

 ALCOHOLGEBRUIK NIET-STEDELIJK GEBIED LICHTELIJK HOGER DAN IN DE STAD

	ooit alcohol gedronken	afgelopen 4 weken
stedelijk	52% (-6%)	29% (-4%)
niet-stedelijk	56%	31% (-11%)

Stedelijk gebied: meer dan 1500 adressen per km2 (Leeuwarden, Sneek, Drachten, Heerenveen, Bolsward, Wolvega, Harlingen, Franeker, Joure). Niet-stedelijk gebied: minder dan 500 adressen per m2 (platteland excl. Grotere kernen als Dokkum, Workum, Buitenpost, Gorredijk).

% correcte naleving per type verkooppunt in 2015

Horeca	33%	Supermarkt	59%
Sportkantine	30%	Jongeren centrum	37%
Cafetaria	23%	Evenement	14%
Slijterij	46%	Totaal	37%

 GEMIDDELD KRIJGT TWEE DERDE VAN MINDERJARIGEN ALCOHOL MEE BIJ EEN AANKOOPPOGING

% correcte naleving per type hotspot in 2019

Horeca	39,0%	Supermarkt	71,2%
Sportkantine	28,6%	Jongeren centrum	24,1%
Cafetaria	15,0%	Evenement	18,2%
Slijterij	73,8%	Totaal	36,6%

 In 2019 zijn hotspots nauwkeuriger in beeld gebracht. Hierdoor zijn uitkomsten niet één-op-één te vergelijken met voorgaande jaren.

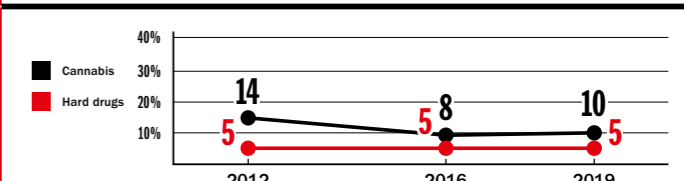
12 t/m 17 jaar

	ooit drugs gebruikt	afgelopen 4 weken
Cannabis	14%	9%
Hard drugs	5%	3%

 DRUGS GEBRUIK STABIEL LAAG

12 t/m 17 jaar

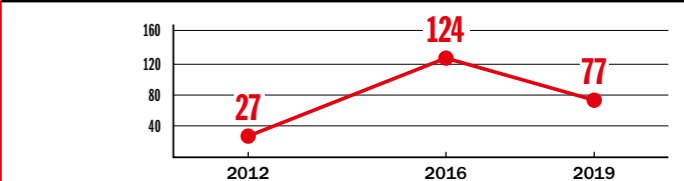
	ooit drugs gebruikt	afgelopen 4 weken
Cannabis	10% (-4%)	4% (-4%)
Hard drugs	5%	2% (-1%)

Veel jongeren die door overmatig alcoholgebruik in het ziekenhuis zijn beland, hadden niet in de gaten dat ze met hun drinkgedrag over een grens gingen. In de meeste gevallen blijft het bij één keer en komen ze hierna niet nog een keer door alcoholgebruik in het ziekenhuis terecht.

 ZIEKENHUISBEZOEKEN ALS GEVOLG VAN ALCOHOLGEBRUIK

t/m 17 jaar **77** (-47)
Deze afname is te verklaren door de maatregelen die zijn ondernomen om de coronapandemie onder controle te krijgen, zoals het sluiten van horeca, sportverenigingen en jongeren centra; beperken verkooptijden alcohol (tot 20.00 uur) in slijterijen en supermarkten; annuleren van evenementen

Bijlage 2 Terugblik 2014-2017

Doelgroep

Vanuit de wetenschap is steeds meer bekend over de risico's van alcohol- en drugsgebruik. Op basis daarvan heeft de Gezondheidsraad in 2015 de alcoholrichtlijn aangepast. Nuchtere Fries hanteert voor 2014-2017 als primaire doelgroep jongeren van 11 tot en met 24 jaar. De secundaire doelgroep zijn ouders. Zij hebben een belangrijke preventieve invloed op het alcoholgebruik van hun kinderen.

Doelstellingen

In de programmaperiode 2014-2017 streefde Nuchtere Fries ernaar om door het terugdringen van alcohol- en drugsgebruik winst te realiseren op de volgende gebieden:

- Talentontwikkeling en maatschappelijke participatie.
- Veiligheid in de omgeving door minder ongelukken, geweld en overlast.
- Gezondheid door minder sterfte, betere kwaliteit van leven en minder instroom in zware vormen van zorg, doordat ziekten die met middelengebruik samenhangen, worden voorkomen.

Uitkomsten

De conclusies van de programmaperiode 2014-2017 zijn als volgt:

- Het aantal Friese jongeren onder de achttien jaar dat ervaring heeft met alcohol is gedaald. Dit komt voornamelijk omdat de leeftijd waarop Friese jongeren beginnen met drinken is gestegen van dertien jaar (in 2012) naar veertien en een half jaar (in 2016).
- Het aantal jongeren boven de zestien jaar dat veel drinkt is vrijwel onverminderd groot. Met andere woorden: als jongeren eenmaal drinken, drinken zij nog steeds veel en vaak (aantal jongeren dat aan bingedrinken doet, is onverminderd hoog: 65% in 2016).
- Nederlandse en Friese jongeren drinken nog altijd vaak en veel in vergelijking met andere landen.
- Friese jongeren op het platteland drinken meer dan jongeren in de stad.
- Meer ouders hanteren strengere gedragsregels voor de leeftijdsgrens alcohol drinken. Dit geldt vooral voor de jongeren van jonger dan zestien jaar. Maar nog altijd geeft vijftig procent (in 2016) van de twaalf tot en met zeventienjarige jongeren aan dat hun ouders

het goed vinden als ze alcohol drinken (61% in 2012).

- De naleving van leeftijdsgrenzen door horeca, supermarkten, sportkantines, jeugdtonken en evenementen is verbeterd (37% in 2015 naar 48% in 2017), maar nog altijd relatief laag en sterk verschillend per gemeente. De verschillen per gemeenten kunnen verklaard worden door onder andere beschikbare boa-capaciteit op naleving leeftijdsgrens, netwerksamenwerking met onder andere lokale alcoholverstrekkers en inzet van preventieve interventies zoals NIX18-campagnes en Gezonde School (thema roken-, alcohol- en drugspreventie).
- Het gebruik van soft- en harddrugs door Friese jongeren is stabiel laag.
- Het aantal alcohol- en drugsgerelateerde incidenten nam toe. Ook steeg het aantal jongeren dat in een ziekenhuis werd behandeld door een kinderarts als gevolg van alcoholgebruik.

Bijlage 3

Uitkomst- en outputresultaten periode 2018-2021

Tabel 4 Alcoholgebruik in Fryslân

Doelstelling	Resultaat
De gemiddelde startleeftijd van jongeren voor het drinken van alcohol is verder toegenomen (14,5 jaar in 2016).	De gemiddelde startleeftijd is in de periode 2016-2019 gelijk gebleven: 14,5 jaar.
Het percentage jongeren van 12 t/m 17 jaar, dat de afgelopen maand alcohol heeft gedronken, is verder afgenomen (33% in 2016).	Dit percentage is afgenomen van 33% in 2016 naar 31% in 2019.
Het aantal jongeren van 12 t/m 17 jaar, dat met alcoholvergiftiging wordt behandeld, in het ziekenhuis is afgenomen (124 in 2016).	Dit aantal is afgenomen van 124 in 2016 naar 77 in 2020.
Het percentage jongeren van 12 t/m 18 jaar, dat de afgelopen maand drugs heeft gebruikt, is afgenomen (5% cannabis en 1% harddrugs in 2016).	In 2019 zijn jongeren van 12 t/m 18 jaar meer harddrugs gaan gebruiken (3% in 2019). Het softdrugsgebruik is gelijk gebleven.
Het percentage jongeren van 19 t/m 24 jaar, dat de afgelopen maand drugs heeft gebruikt, is afgenomen (9% cannabis en 4% harddrugs in 2016).	In 2020 gebruikt 10% van de 19 t/m 24-jarigen cannabis en 5% harddrugs. Dit is dus op een gelijk niveau gebleven.
Het percentage zware drinkers van 19 t/m 24 jaar, is verder afgenomen (29% onder mannen en 13% onder vrouwen in 2016).	In 2020 is dit onder mannen 25% en onder vrouwen 11%. Hier lijkt dus een lichte daling plaats te vinden.

Drugsgebruik in Fryslân

De blauw gemarkeerde cellen duiden significante verschillen aan tussen de jaren. Als we lachgasgebruik apart bekijken zien we daar ongeveer dezelfde stijging in terug; deze is ook significant. Cijfers van harddrugsgebruik zonder lachgas blijven stabiel en de verschillen zijn niet significant.

Tabel 5 Drugsgebruik in Fryslân

Heel Fryslân	2016	2019
Ooit harddrugs zonder lachgas	2%	3%
Harddrugs zonder lachgas in afgelopen 4 weken	1%	1%
Ooit harddrugs met lachgas	4%	7%
Harddrugs met lachgas in afgelopen 4 weken	1%	3%
Ooit lachgas	3%	7%
Lachgas in afgelopen 4 weken	1%	2%

In tabel 6 is schematisch weergegeven de output/de uitkomsten van het programma Nuchtere Fries inspanningen.

Tabel 6 Inspanningen, output en impact van Nuchtere Fries in de periode 2018-2021

Omgeving pijler	Ondersteuning gemeenten	Output	Impact
Beleid en regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> Advisering bij de aanscherping van de preventie- en handhavingsplannen en de para-commerciële verordeningen (APV) Vernieuwing van het Fries format preventie- en handhavingsplannen. 	<ul style="list-style-type: none"> Gemeenten Ooststellingwerf, Achtkarspelen, Tytsjerksteradiel, Opsterland, Terschelling, Harlingen, De Fryske Marren geadviseerd op het thema alcohol & drugspreventie. Herzien Fries format preventie- en handhavingsplannen. 8-stappenplan voor verbeteren naleving leeftijds grens door hotspots is ontwikkeld. Format jeugdketenbeleid is ontwikkeld. 	<p>“Nuchtere Fries is met een voorstel gekomen voor een structuur binnen gemeenten, een lokale werkgroep alcohol- en drugspreventie, waardoor nu maandelijks de verschillende betrokken partijen binnen de gemeente bij elkaar komen. Hierdoor weten we van elkaar wie waar mee bezig is, wat er speelt en wat er ondernomen gaat worden. Dit is tevens een aanleiding geweest om het Jongeren Op Straat-overleg nieuw leven in te blazen.”</p>
Publiek draagvlak	Ontwikkeling van een (online) toolkit met Nuchtere Fries materialen ter ondersteuning van (het uitdragen) van één Friese norm.	<ul style="list-style-type: none"> Nuchtere Fries heeft een eigen huisstijl. Evenementenondersteuning is ontwikkeld. 	
	Uitwisseling van kennis, ervaringen en best-practices door de organisatie van themabijeenkomsten voor samenwerkingspartners, deelname aan landelijke en provinciale netwerken, advisering en ondersteuning van gemeenten.	<ul style="list-style-type: none"> Themabijeenkomst hotspotnalevingsonderzoek. Periodieke updates over ontwikkelingen over alcohol- en drugspreventie. Platform overleggen in 2019. Online Lifestyle Event FPA in 2020. Nuchtere Fries is onderdeel geworden van de FPA. Stuurgroep Nuchtere Fries is onderdeel geworden van het Bestuurlijk Platform FPA. 	<p>“De themabijeenkomsten waren altijd goed en zinvol, omdat je vraagstukken dan beter vanuit verschillende standpunten kunt bekijken en dit met andere gemeenten ook goed kunt overleggen en bespreken. Maar er is al lange tijd geen bijeenkomst meer geweest en verder hebben we niet veel van Nuchtere Fries meegekregen, behalve het nalevingsonderzoek. Het delen van ervaring tussen gemeenten is ook zinvol, zodat je dingen van elkaar kan leren en kan overnemen.”</p>

Onderzoek	Resultaten	Impact
<ul style="list-style-type: none"> Metingen van de beschikbaarheid van alcohol voor jongeren in Fryslân. 	<ul style="list-style-type: none"> Uitvoeren van het hotspotnalevingsonderzoek 2019 Uitvoeren van het hotspotnalevingsonderzoek 2021 (uitgesteld naar 2022 i.v.m. coronamaatregelen). 	<p>“Ik vind het mystery guest onderzoek erg goed, zodat je weet hoe de naleving van de verkoop van alcohol aan jongeren is binnen je gemeente. Zo'n onderzoek is natuurlijk lastig om als gemeente zelf uit te voeren, dat levert altijd gedoe op namelijk, dus het is mooi dat dat vanaf provinciaal niveau wordt opgepakt.”</p>
<ul style="list-style-type: none"> Trends en ontwikkelingen op het gebied van alcohol, drugs en jongeren monitoren en de consequenties hiervan in kaart brengen. 	<ul style="list-style-type: none"> Uitvoeren Kindmonitor 2018 Uitvoeren GO Jeugd 2019 Verklaring op Peilstationonderzoek 2020 	

Interventies en activiteiten	Resultaten	Impact	
Publiek Draagvlak	<ul style="list-style-type: none"> Ontwikkeling en uitvoering van een communicatieplan, inclusief website, toolkit en social mediastrategie 	<ul style="list-style-type: none"> Website Nuchtere Fries is ontwikkeld. Communicatieplan en social mediastrategie zijn ontwikkeld onder de vlag van de Friese Preventieaanpak. 	
Publiek Draagvlak	<ul style="list-style-type: none"> Ondersteuning van landelijke campagnes en themaweken gericht op alcohol- en drugspreventie 	<ul style="list-style-type: none"> Ondersteuning van de NIXzonderID-week en Ik-Pas-maand in 2018, 2019, 2020 en 2021. Ondersteuning van de campagne Zien Drinken, Doet Drinken. Ontwikkeling van YouTube serie over alcohol en groepsdruk (best-practice voor JGZ 3.0) – Jennifer to the Max. Deze serie heeft ook een award gewonnen. 	<p>Maar liefst 3.000 tot 4.000 Friese jongeren in de leeftijd van 12 en 14 jaar hebben naar deze serie gekeken. Deze populaire YouTube-serie krijgt een vervolg waarin wordt samengewerkt met Stichting Lezen, VNN, Passionate Bulkboek, Nederlands Letterenfonds en GGD Fryslân (jouwggd.nl).</p>

Omgeving pijler	Interventies en activiteiten	Resultaten	Impact
Thuis vrije tijd bewustwording	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling en uitvoering van extra ondersteuning van ouders met kinderen rond de leeftijd van 15-17 jaar 	<ul style="list-style-type: none"> • Webinar "Alcohol en opvoeding... Hoe dan?!" is georganiseerd. • Stellingenwaaier met urban myths voor ouderavonden is georganiseerd. • Podcast voor ouders is ontwikkeld. 	<p>Meer dan 500 aanmeldingen en 350 live deelnemers aan de webinar. Aantal reacties van deelnemers:</p> <p>"Veel dingen opgestoken."</p> <p>"Mooie manier van voorlichting aan ouders."</p> <p>"Superleuk, doe maar meer van dit soort dingen!"</p>
Thuis School bewustwording	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning (korting? voor scholen) en doorontwikkeling van interventies, zoals 'ik dacht het niet'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Theater Smoar ingezet op onderwijs. • Webinar georganiseerd voor VO, MBO en HBO over interventie Helder op School. 	
Vrije tijd bewustwording beleid en regelgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Vernieuwen van de bestaande handreiking(en?) en het ondersteuningsaanbod voor evenementenorganisatoren (polsbandjes, blaastesten, ID-readers, preventieve acties en materialen). Mogelijkheid voor een gemeenschappelijk evenementenbeleid wordt onderzocht. 	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking alcoholbeleid op evenementen voor evenementenorganisatoren is vernieuwd. • Handreiking Alcohol, drugs en tabak op evenementen voor gemeenten is vernieuwd. • Factsheet opgesteld over vier jaar evenementenondersteuning door Nuchtere Fries. • Flyer in meerdere talen opgesteld voor omgevingen met buitenlandse toeristen. • Jaarlijks worden 23 tot 28 evenementen ondersteund met de materialen van Nuchtere Fries. • Gratis e-E-learning verantwoord alcohol schenken voor horecamedewerkers, supermarkten en sportverenigingen. 	

Omgeving pijler	Interventies en activiteiten	Resultaten	Impact
n.t.b.	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeling en uitvoering van een nudging project (onbewuste gedragsbeïnvloeding): een duwtje in de rug op het gebied van alcohol en/of drugspreventie bijvoorbeeld als het gaat om spontaan tonen van ID, handhaving of de heersende sociale norm op scholen of binnen sportverenigingen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuningsaanbod ontwikkeld voor sportverenigingen en dorpshuizen voor het opstellen van verantwoord alcoholbeleid (Team:Fit). • Samen met GGD-leefstijlprogramma's een webinar georganiseerd voor het enthousiasmeren van sportverenigingen om te werken aan een gezonde sportomgeving. • Gratis E-learning verantwoord alcohol schenken voor medewerkers sportkantine en dorpshuizen. 	

Bijlage 4 Interventiekaart

	Toezicht en Handhaving	Regelgeving	Educatie	Integrale aanpak
Detailhandel	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht leeftijdsgrens (met testkopers) • Toezicht prijsacties (vanaf 1 juli 2021, NVWA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Leeftijdsgrens • Prijzacties beperken (per 1 juli 2021 landelijk geregeld in de Alcoholwet) 	<ul style="list-style-type: none"> • Communicatie over Alcoholwet en alcoholregels • Training barpersoneel • IVA-training • Nalevings-communicatie 	
Horeca	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht leeftijdsgrens (met testkopers) • Toezicht doorschenken/ aanwezigheid dronken personen • Toezicht happy hours • Handhavings-stappenplan 	<ul style="list-style-type: none"> • Leeftijdsgrens • Verbod op aanwezigheid dronken personen en doorschenken • Happy hours beperken 	<ul style="list-style-type: none"> • Communicatie over Alcoholwet en alcoholregels • Training barpersoneel • Nalevings-communicatie • Campagne NIXzonderID 	<ul style="list-style-type: none"> • Dronkenschap en doorschenken • Alcoholwet -handreiking Leeftijdsgrens
Evenementen	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht leeftijdsgrens (met testkopers) • Toezicht doorschenken/ aanwezigheid dronken personen • Handhavings-stappenplan 	<ul style="list-style-type: none"> • Leeftijdsgrens • Verbod op doorschenken • Aanvullende eisen t.a.v. ontheffing Alcoholwet bij evenementen 	<ul style="list-style-type: none"> • Communicatie over Alcoholwet en alcoholregels • Training barpersoneel • Nalevings-communicatie • IVA-training 	<ul style="list-style-type: none"> • Dronkenschap en doorschenken • Alcoholbeleid op evenementen – leidraad gemeenten • Alcoholwet -handreiking Leeftijdsgrens
Thuis/ouders	<ul style="list-style-type: none"> • Ouderlijk toezicht op regels NIX18 van hun kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ouderlijke regels over NIX18 voor hun kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> • Voorlichting aan ouders over alcohol, uitgaan en opvoeding: regels stellen en handhaven • PGO groep 7 • Communicatie over risico's van alcohol, opvoed-vaardigheden, Alcoholwet en alcoholregels 	<ul style="list-style-type: none"> • IJslands preventiemodel
Sport en andere paracommerciële verstrekkers	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht leeftijdsgrens (met testkopers) • Toezicht doorschenken • Toezicht schenktijden • Toezicht sterke drank • Handhavings-stappenplan 	<ul style="list-style-type: none"> • Leeftijdsgrens • Verbod op aanwezigheid dronken personen doorschenken • Schenktijden beperken • Schenken van sterke drank beperken 	<ul style="list-style-type: none"> • Training barvrijwilligers • Nalevings-communicatie • Communicatie over Alcoholwet en alcoholregels • IVA-training 	<ul style="list-style-type: none"> • Dronkenschap en doorschenken • Alcoholbeleid in sportkantines/ Team:Fit • Alcoholwet -handreiking Leeftijdsgrens
Onderwijs/ scholen	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning door boa's bij schoolfeesten (bv. indrinken) 	<ul style="list-style-type: none"> • Alcoholvrije schoolomgeving en -activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> • Scholen informeren over belang van alcoholvrij schoolbeleid – o.a. schoolreisjes, eindexamen etc. • Overleg scholen over alcohol-voorlichting aan ouders • Communicatie over alcoholvrije schoolomgeving 	<ul style="list-style-type: none"> • Helder op School
Zorg & voorzieningen			<ul style="list-style-type: none"> • Deskundigheidsbevordering door Verslavingszorg bij gebiedsteams • Scholing eerste- en tweedelijns zorg 	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking psychische klachten en alcohol: handreiking voor huisarts en POH-GGZ. • Implementatie (vroeg)signalering alcoholproblematiek: ziekenhuis
Werk & participatie	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht op alcohol- en drugsvrije werkomgeving 	<ul style="list-style-type: none"> • Alcohol en drugsvrije werkomgeving en -activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> • Ik Pas • Training vroegsignalering voor leidinggevenden 	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking alcohol-, drugs- en medicijnbeleid
Openbare ruimte/ Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> • Toezicht bezit alcohol onder de 18 jaar • Toezicht openbaar dronkenschap 	<ul style="list-style-type: none"> • Verbod aanwezig hebben alcohol onder de 18 jaar • Verbod openbaar dronkenschap 	<ul style="list-style-type: none"> • Communicatieplan • Campagne • Ik Pas • Nix18 • Sportflight • Ziet drinken, doet drinken • Jennifer to the Max 	
Overkoepelend				<ul style="list-style-type: none"> • IJslands preventiemodel

ADVIESRAPPORT NUCHTERE FRIES

OKTOBER 2021